

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Ковальової Оксани Анатоліївни «Психологічні особливості розвитку соціально-комунікативної компетентності вчителів», представлену на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Робота Ковальової Оксани Анатоліївни присвячена актуальній науково-практичній проблемі. Реформи, які відчуває світова система освіти, підвищили інтерес до формування інтегративних якостей особистості, що обумовлюють не тільки успіх у певній професійній діяльності, а і складні процеси соціалізації, взаємодії з іншими людьми. Особливе значення це має для вчителя, діяльність якого передбачає як високий рівень власної підготовленості до комунікацій у соціумі, так і передачу цього досвіду новим поколінням. Фактично взаємодія, яку реалізує педагог через спілкування з іншими учасниками освітнього процесу, виступає еталоном, якій наслідується його учнями.

Подана на захист робота має чітку структуру, яка містить:

- вступ;
- розділ 1 – визначення теоретико-методологічних засад проблеми соціально-комунікативної компетентності особистості;
- розділ 2 – організацію і результати емпіричного дослідження соціально-комунікативної компетентності вчителів закладів загальної середньої освіти;
- розділ 3 – презентацію програми психологічного впливу на процес розвитку соціально-комунікативної компетентності відповідної категорії педагогів;
- список використаних джерел;
- додатки, що більш детально розкривають методичну базу дослідження.

До кожного розділу і роботи в цілому надано висновки, які повно відображують ті надбання, які були отримані авторкою у процесі дослідження.

У Вступі дисертації достатньо повно висвітлені вихідні положення дослідження: об'єкт, предмет, мета, задачі, чітко визначені наукова новизна, теоретична і практична значущість. Розкрито методичну базу дослідження, обґрунтовано його достовірність, наведено дані про результати емпіричного дослідження, апробацію та доведення ефективності експериментальної програми з формування соціально-комунікативної компетентності вчителів.

Проведений авторкою в першому розділі теоретичний аналіз довів, що, незважаючи на посилену увагу науковців (як педагогів, так і психологів), проблема формування соціально-психологічної компетентності педагогічних

працівників ще не знайшла свого остаточного вирішення. У літературі представлена значна кількість думок окремих дослідників, які часто висловлюють суперечливі погляди як на сам підхід, так і на способи його практичного впровадження. Справедливо вказується, що відсутність прямих зв'язків між теоретичними поглядами і практичними результатами такого важливого напрямку освітніх трансформацій, як створення нової парадигми, гальмує отримання реальних результатів на рівні окремих індивідів.

Слід відмітити глибину вивчення дослідницею цього питання: опрацьовано і наведено значну кількість першоджерел і авторських підходів щодо визначення сутності понять компетентність і компетенція, структури компетентностей. Проведений аналіз здійснено на вивченні праць не лише вітчизняних, а й зарубіжних авторів.

Це дозволило дослідниці розробити власну теоретичну модель, яка містить 2 субкомпетентності 1-го рівня (соціальну і комунікативну) і субкомпетентності 2-го рівня (соціальної – як відносини з самим собою, міжособистісні відносини, відносини з суспільством, і комунікативної – як комунікацію рівня слухання і комунікацію рівня говоріння).

На основі розробленої і стандартизованої авторської психодіагностичної методики і залучення широкого комплексу експериментальних методик отримано цікаві емпіричні дані, які:

- виявили ступінь розвиненості тих параметрів, які визначають якісні особливості комунікативної діяльності діючих і майбутніх педагогів;
- охарактеризувати сформованість у респондентів особистісних якостей, що безпосередньо впливають на процеси комунікацій;
- визначити теоретичні і емпіричні основи для розробки програми оптимізації розвитку соціально-комунікативних якостей учителів.

Цікавим є співставлення стану розвитку соціально-комунікативної компетентності учителів, що працюють в закладах загальної середньої освіти, з даними, отриманими на інших виборках: майбутніх учителів і викладачів закладів вищої освіти.

У третьому розділі розкриваються теоретичні основи, зміст і організація впровадження запропонованої автором програми формування соціально-комунікативної компетентності. Отримано емпіричне підтвердження ефективності програми, що дозволило розкрити психологічні особливості розвитку соціально-комунікативної компетентності вчителів.

У цілому зміст та структура дисертаційного дослідження засвідчили здатність дисертантки до наукового пошуку. Вона не лише визначила актуальну наукову проблему, а й ефективно її вирішила. Результати дослідження достатньо повно відображені у публікаціях автора. Текст автореферату в цілому адекватно відображає основний зміст дисертації, відповідає її структурі.

Разом з тим до роботи можна висунути такі зауваження:

1. При теоретичному аналізі (розділ 1) авторка основну увагу приділила аналізу робіт з визначення сутності компетентнісного підходу, але обрала дещо механістичний стиль подачі матеріалу, без співставлення окремих поглядів, критичного розгляду, висловлювання власних думок. На наш погляд, також більш ґрунтовно слід було проаналізувати роботи, присвячені дослідженню проблем спілкування в педагогічній діяльності, досвіду формування комунікативних умінь і здібностей, який є вже достатньо поширеним у підготовці майбутніх фахівців, і перш за все педагогічних кадрів.

2. Не зовсім зрозуміло, чому авторка (параграф 1.3, таблиця 1.2) називає наведену там структуру «моделлю розвитку соціально-комунікативної компетентності особистості вчителя». Фактично ж наводяться складові СКК, і зовсім не відображено розвиток як такий. При розкритті наукової новизни дослідниця пише: «вперше сформульовано поняття розвитку соціально-комунікативної компетентності вчителя, виявлено структурні компоненти та побудовано структурно-змістову модель розвитку СКК його особистості», і знов незрозуміло, про яке поняття і яку структуру йде мова: «СКК» чи «розвиток СКК». Адже логічно було, перш ніж розробляти модель розвитку, запропонувати модель структури самого явища.

3. Вимагає уточнення використання термінів, які використовуються при визначенні певних структур: елементи, компоненти, критерії, показники. Адже з точки зору системного підходу те, що авторка називає критеріями, є скоріше складові (компоненти) СКК як системи, показниками – те, що авторка в даній роботі називає критеріями. Такий зсув термінології призводить до виникнення проблеми – як надалі називати той інструментарій, що буде виконувати функцію безпосереднього отримання якісних і кількісних значень і що фактично і є тими показниками, які будуть описувати ознаки явища, яке вивчається. Тому у висновках виникає певна термінологічна плутанина, коли авторка фактично як синоніми використовує різні поняття. Так, у п. 1 висновків авторка пише: «У структурі розвитку соціальної субкомпетентності виділені так *домінантні диференціали...*» і тут же: «До базових складових компонентів структури розвитку комунікативної субкомпетентності віднесено...». У пункті 2 вказано: «За соціальним критерієм виділено такі *показники...*», «За комунікативним критерієм досліджено такі *чинники...*», і надалі – «Зазначені маркери істотно розкрили суть досліджуваного феномену...».

4. Надмірна увага приділена в основному тексті процедурам апробації авторської методики, тоді як більш доцільно було б винести опис цих операцій у додаток, а приділити більшу увагу розгляду основних результатів. Певна плутанина виникає при ознайомленні з результатами діагностування за авторською методикою. Адже дисертантка стверджує, що це методика на

самооцінку соціально-комунікативної компетентності особистості (ССККО). Але при аналізі емпіричних результатів вона інтерпретує отримані на її основі дані як сформованість соціально-комунікативної компетентності. Хоча психологам відомо, що самооцінка може не відображувати реального стану сформованості цього утворення.

5. Не зовсім чітко прописано логіку взаємозв'язків авторської методики (яка заявлена як така, що виявляє рівні сформованості СКК), з іншими методиками, що вивчають різні аспекти комунікативної діяльності і особистісних особливостей респондентів. Залишається питання – отримані на основі цих методик дані теж є показниками структури СКК, чи це зовнішні, середовищні впливи. А тому читачеві важко визначити – чи є результати кореляційного і факторного аналізу складовими пілотажного дослідження, чи це розрахунки, зроблені для виявлення структури СКК у виборці в цілому.

6. У тексті:

а) надано надмірну кількість таблиць - тільки у другому розділі їх 42. При цьому матеріали, надані в таблицях 2.15, 2.17, 2.18, 2.19, 2.20, 2.27, 2.28, 2.29, 2.30, взагалі не вимагають табличної форми подання. У третьому розділі надано ще 18 таблиць. Не дуже вдалим можна вважати і подання малюнків, які важко сприймаються;

б) у тексті є певні смислові недоречності: «колектив інших членів суспільства», «результати виявлення», «змістове сприяння становленню СКК вчителів шляхом розробки програми її розвитку», «здатність моделі вибудовувати стратегію», «удосконалення СКК та її здатностей», є приклади некоректного перекладу («сене слів і пропозицій»):

в) опис програми формувального впливу поданий як просте перерахування мети, питань, що виносяться на теоретичний розгляд, практичних вправ, очікуваних результатів. Хотілось би, щоб там було більше інформації про перебіг роботи, проблеми, що можуть виникати, прийоми, що використовувались викладачами. Певне питання викликає кількість залучених до формувального експерименту учителів – по 18 в контрольній та експериментальній групах.

Разом з тим рецензована робота піднімає актуальну психологічну проблему, надає методи її дослідження і вирішення, містить нові дані, які представляють інтерес не тільки для психологічної, а і педагогічної теорії і практики. Отримані авторкою результати поглиблюють наукові знання щодо компетентнісного підходу, шляхів його втілення у практику, особливостей і тенденцій розвитку соціально-комунікативної компетентності діючих і майбутніх учителів. Запропоновано реальну програму оптимізації цього процесу, ефективність якої емпірично доведена. Текст дисертації написаний на достатньому науковому рівні, отримані результати відповідають вимогам надійності і вірогідності.

Це надає підстави зробити висновок, що дослідження «Психологічні особливості розвитку соціально-комунікативної компетентності вчителів» є завершеною науково-дослідною роботою та відповідає вимогам п. 9.11 «Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а його авторка, Ковальова Оксана Анатоліївна, заслуговує присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент, доктор психологічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та психології професійної освіти Національного авіаційного Університету

В.А.Семиченко

Семиченко В.А.

З а с в і д ч у ю
Вчений секретар

Національного авіаційного університету
Т.Євєва